

ИЗ САДРЖАЈА

- ▶ СТАРИЈИ КАО КОРИСНИЦИ
ТРАДИЦИОНАЛНИХ МЕДИЈА
- ▶ ПОВЕРЕЊЕ МЛАДИХ У ПЕНЗИЈСКИ СИСТЕМ
- ▶ ЗАШТИТА СТАРИЈИХ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ
- ▶ АКТИВНОСТИ ЦИВИЛНОГ СЕКТОРА У
ПАЛИЈАТИВНОМ ЗБРИЊАВАЊУ СТАРИЈИХ

1 | 2023

50 година Геронтолошког друштва Србије

Gerontology

ГЕРОНТОЛОГИЈА
Часопис Геронтолошког друштва Србије

ГЕРОНТОЛОШКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
GERONTOLOGICAL SOCIETY OF SERBIA

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

ГЕРОНТОЛОГИЈА 1/2023 – GERONTOLOGY 1/2023

Часопис Геронтолошког друштва Србије – Review of Gerontological Society of Serbia

Година LI

Закључно са 1992. г. часопис је публикован под називом „Геронтолошки зборник”

Издавач: Геронтолошко друштво Србије | **Published by:** Gerontological Society of Serbia
11000 Београд, Симица 19 | 11000 Belgrade, Simina 19
gdsdecanska@gds.org.rs, www.gds.org.rs

За издавача: Наташа Тодоровић

Главна и одговорна уредница: проф. др Наталија Перишић

Редакцијски одбор:

Проф. др Драгана Динић

Проф. др Љиљана Манић

Проф. др Слободанка Гашић Павишић

Проф. др Ружица Росандић

Проф. др Драгослав П. Милошевић

Dr Sabine Bahrer-Kohler

Проф. др Небојша Деспотовић

Проф. др Мирко Петровић

Др Соња Подгорелец

Др Јелена Стојилковић Ђатовић

Др Владан Чокић

Prof. Emeritus dr Robert Klike

Доц. др Предраг Ерцег

Асист. др Гордана Михајловић

Припрема и штампа: „Чигоја штампа” 2023.

ISSN 2560-5704. – Год 51, бр. 1 (2023)

Часопис излази два пута годишње

Ослобођено општег пореза на промет на основу мишљења Министарства за науку и технологију
Србије бр. 413-00-146/96 од 25. марта 1996.

САДРЖАЈ

Уводна реч..... [5–7]

I GERONTOLOGIJA I GERIJATRIJA

Маријана Матовић, Снежана Милин Перковић, Наталија Перишић
СТАРИЈИ КАО КОРИСНИЦИ ТРАДИЦИОНАЛНИХ
МЕДИЈА У СРБИЈИ..... [11–39]

Невена Нешић
ПОВЕРЕЊЕ МЛАДИХ У ПЕНЗИЈСКИ СИСТЕМ
У СРБИЈИ ..... [41–79]

Erna Lucic, Tanja Pavlovic, Nihada Delibegovic Dzanic
THE REALITIES OF ELDERCARE IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA ..... [81–97]

Доротеја Пековић Тошић
АКТИВНОСТИ ЦИВИЛНОГ СЕКТОРА
У ПАЛИЈАТИВНОМ ЗБРИЊАВАЊУ СТАРИЈИХ
У ГРАДУ БЕОГРАДУ ..... [99–135]

II ИЗ УГЛА ПРАКСЕ

Вера Витезовић
КЛУБ ЗА ОДРАСЛА И СТАРИЈА ЛИЦА –
СОЦИЈАЛНО-ЗАШТИТНА УСЛУГА..... [139–146]

III ИЗ АРХИВЕ ГДС

Владета Јеротић
РЕЛИГИОЗНИ ЖИВОТ У СТАРОСТИ..... [149–160]

IV ПРЕВОД

- Наталија Перишић
WORLD HEALTH ORGANIZATION – CONNECTING
GENERATIONS ..... [163–194]

V ПРИКАЗИ И ПРИЛОЗИ

- Наташа Тодоровић
ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ГЕРОНТОЛОШКОГ ДРУШТВА
СРБИЈЕ..... [195–197]
- Наталија Перишић
КЛУБОВИ ЗА СТАРИЈЕ У СРБИЈИ –
НЕКАДА И САДА..... [199–201]
- УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ И РЕЦЕНЗЕНТЕ..... [203–206]
- СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА ЧАСОПИСА
„ГЕРОНТОЛОГИЈА”..... [207–208]

Оригинални научни рад
УДК 316.644-053.6:364(497.11)
Рад послат: 5.11.2023.
Рад прихваћен: 16.11.2023.

Невена Нешић*

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

ПОВЕРЕЊЕ МЛАДИХ У ПЕНЗИЈСКИ СИСТЕМ У СРБИЈИ**

Резиме: Пензијски систем, као део система социјалне сигурности, немогуће је анализирати без перспективе грађана ка којима је он усмерен. У скорашњој прошлости, бројни фактори неповољно су утицали на одрживост и функционисање јавног пензијског система и самим тим довели до неопходности његове реформе, а као једно од алтернативних решења појавила се могућност добровољног приватног пензијског осигурања. Највећи потенцијал за превазилажење изазова са којим се сусрећу креатори и практичари у области пензијске политике након увођења ове могућности налази се у домену наглашавања значаја перспективе младих, као основних актера за повећање улагања у пензијске фондове. Уједно, млади представљају базу доминирајућих друштвених образаца размишљања и понашања у будућности, који ће утицати на функционисање пензијског система у предстојећем периоду. Предмет овог рада је поверење младих у пензијски систем и добровољне приватне пензијске фондове у Србији. Истраживање је спроведено на основу анализе ставова младих као релевантних показатеља њиховог поверења у пензијски систем, јер код ове популације на основу когнитивних процеса долази до негативне перцепције финансијског обезбеђења у старости, која је у корелацији са јављањем осећања несигурности и недовољно активне делатне компоненте. Истраживање је спроведено на основу анкете, путем испитивања индикатора когнитивне, емоционалне и бихејвиоралне димензије ставова младих о пензијском систему, које су потврдиле да је поверење младих у пензијски систем на ниском нивоу. Може се закључити да су најбитније компоненте за успостављање поверења информисаност и разумевање начина функционисања пензијских фондова и пензијских шема, као

---

* Докторандкиња, nevena.n.724@gmail.com

** Приказани резултати истраживања су интегрални део истраживања спроведеног за потребе израде мастер рада *Поверење младих у пензијски систем у Србији*, одбрањеног на Факултету политичких наука Универзитета у Београду септембра 2023. године.

и повећање свести младих о важности правовременог размишљања о финансијској сигурности у старијем животном периоду.

Кључне речи: пензијски систем, добровољни приватни пензијски фондови, млади, поверење у пензијски систем и приватне фондове, старије животно доба

1. Увод

Тим за увиде у понашања људи о друштвено значајним питањима на глобалном нивоу (енгл. *The Behavioural Insights Team – BIT*) је у својим публикацијама истакао: *Почните да штедите за пензију сада и имајте више за живот у будућности* (BIT, 2021: 17). Ове наводе важно је имати на уму приликом разумевања пензијских система данашњих друштава и њихових карактеристика – потребно је мотивисати младе на уплату пензијских доприноса, уз указивање на то да постоји низ изазова у домену поверења младих у постојеће пензијске системе.

Функционисање друштвеног система уопштено не заснива се само на добрим правним нормама или добро дефинисаним стандардима његове структуре рада и функционалне организације. Битна детерминанта, коју су многи аутори, током историје па све до данас, стављали у други план, јесте перспектива грађана због којих један систем функционише, као и значај успостављања добре комуникације и поверења између система и грађана. Тако је и пензијски систем, као део система социјалне сигурности грађана, и веома битан фактор за функционисање како појединца тако и читавог друштва, у скорошњој прошлости изгубио поверење грађана, услед бројних фактора који су нарушили његову одрживост и функционисање. Овај рад полази од претпоставке да се у домену поверења између грађана и система налази потенцијал за решавање изазова у конципирању пензијске политике, посебно анализирајући добровољне приватне пензијске фондове као алтернативу која се нуди грађанима Србије у виду тренда данашњице.

Истраживање наглашава важност информисања младих о релевантним питањима везаним за пензијски систем и приватним пензијским фондовима. На ову тему постоји релативно мали број истра-

живања, која, притом, нису реализована на нашим просторима. Стога његов значај проистиче из стицања увида у нову, слабије истраживану димензију пензијске политике, ону која је усмерена на перспективу младих и фактора који доводе до њиховог неповерења у пензијски систем. Дакле, у читавом раду доминантна је перспектива постмодернизма која се односи на истицање значаја перцепције и партиципације грађана у друштвеним и политичким питањима која се тичу њихових живота. Укључивање перспективе грађана, коришћењем различитих метода за испитивање њихових ставова, па све до њиховог већег узимања у обзир у доношењу политичких одлука, битно је, јер они сами најбоље могу да истакну шта им је и на који начин потребно да би озбиљније почели да размишљају о значају штедње за сигурну старост и тако допринели унапређењу реформских процеса којима креатори и аналитичари пензијских политика теже и осмишљавању мера које ће више мотивисати младе у правцу неговања поверења у пензијски систем. Оваквом оријентацијом уједно се тежи ка томе да се обезбеди адекватан економски и социјални положај, животни стандард и партиципација свих појединаца и друштвених група у демократском друштву.

У раду ће бити представљена теоријска основа, на основу које се може претпоставити да поверење младих у пензијски систем у Србији није на задовољавајућем нивоу. Она се састоји од анализе јавног пензијског система и његове кризе као основног показатеља губитка чврсте везе између грађана и система, анализе добровољних приватних пензијских фондова који се јављају као доступна алтернатива, али са собом носе ризике који грађанима не уливају поверење, а затим и кроз чињенице иностраних студија које указују на несигурност улагања младих у приватне пензијске фондове и шеме. Приказани резултати истраживања ће поткрепити изведене претпоставке и значај перспективе грађана на основу које би могао да се да предлог даљег креирања пензијске политике.

2. Пензијски системи – теоријске основе и практични показатељи функционисања

Пензијски систем је део система социјалне сигурности и односи се на „гарантовање адекватног прихода у старости свима и приступа пензијама које омогућују људима да одрже, у разумној мери, свој животни стандард након пензионисања” (Čekerevac, Perišić, 2015: 255). Финансијска сигурност у старости у Србији се формално може обезбедити на основу статуса осигураника у Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање (РФПИО), а уједно постоји могућност уплаћивања доприноса у добровољне приватне пензијске фондове.

2.1. Значајне карактеристике јавног пензијског система у Србији

Јавни пензијски систем у Србији регулисан је Законом о пензијском и инвалидском осигурању којим се осигураницима гарантује заштита у случају старости, инвалидности, смрти и телесног оштећења (чл. 3). Основно право јесте право на старосну пензију, и под њом се подразумева „редовно месечно примање, чија висина зависи најчешће од зарада осигураника, а обрачун се врши на основу просечних примања осигураника, у одређеном временском периоду или током читавог радног века” (Perišić, 2016: 72). Ово право осигураник остварује у два случаја: „када наврши 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања или кад наврши 45 година стажа осигурања” (чл. 19). Постоји изузетак који се односи на жене, у чијем случају се разликује услов који се тиче година живота. Наиме, до 2015. године се подразумевало да жене одлазе у пензију са 60 година живота, али је након прокламованог тренда да се изједначавају године старости за одлазак у пензију мушкараца и жена одлучено да се сваке године постепено подиже старосна граница за жене, тако да до 2032. године дође до изједначавања. Тако, на пример, право на старосну пензију жена у 2023. години остварује када напуни 63 године и шест месеци живота (чл. 19а).

Према Закону о доприносима за обавезно социјално осигурање, „стопа по којој се уплаћују доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање износи 24%, односно 14% за осигуранике који су укључени у обавезно осигурање, а 10% за послодавца, односно другог исплатиоца прихода наведеним осигураницима”, када је у питању, на пример, привремени или повремени рад, професионална пракса, стручно оспособљавање и усавршавање или волонтирање (чл. 11 и 44).

Додатно, с обзиром на то да је актуелно доба доба када млади у складу са новијим трендовима имају све несигурнији статус на тржишту рада, Закон о пензијском и инвалидском осигурању пружа могућност и лицима која „нису обавезно осигурана у смислу овог закона, односно нису корисници права на пензију да се укључе у обавезно осигурање и обезбеде права из овог осигурања под условима, у обиму и на начин предвиђен овим законом” (чл. 15). То могу бити незапослени, студенти, домаћице, ђаци и сва остала лица којима није било обавезно да уплаћују доприносе јер нису била у радном односу, али желе да себи обезбеде штедњу у старости. За остварење права на пензију они морају да задовоље законом захтеване критеријуме, тако да је потребно да буду старији од 15 година, с обзиром на то да се „својство осигураника не може стећи пре навршених 15 година живота” (чл. 14). Такође, приликом самосталне уплате доприноса, пензијски стаж се рачуна у нормалном току, па ће се право остварити након најмање 15 година пензијског стажа. Да би лице постало осигураник, то својство ће стећи даном подношења захтева, евентуално, на захтев самог лица, најраније 30 дана пре подношења захтева (чл. 15 и 19). Дакле, приликом подношења пријаве да се постане осигураник не може се написати датум који је дужи од 30 дана уназад од дана пријављивања, тако да се једнократном уплатом доприноса за дужи период не би могло остварити право, већ се поштује његов кумулативни карактер. Према подацима Републичког ПИО фонда, тренутно је 20.237 лица ван обавезног осигурања која су се укључила у самостално уплаћивање доприноса да би обезбедили право на пензију, а чак њих 61,5% је одлучило да уплаћује најнижу основицу осигурања (RFPIO, 2023).

2.1.1. Криза јавног пензијског система у Србији

Јавни пензијски систем функционише на основу начела међугенерациске солидарности по принципу текућег финансирања, што у буквалном преводу означава „плаћање у ходу” (енгл. *pay as you go* – PAYG). Појединци уплаћују доприносе за време радног века на основу којих се исплаћују пензије тренутним пензионерима, да би касније у својој старости стекли право на пензијске накнаде, које ће се исплаћивати из доприноса које буду уплаћивали тадашњи осигураници. У првобитном периоду конституисања јавног пензијског система, старост је на овај начин била адекватно обезбеђена као последица високе запослености коју је гарантовала социјалистичка држава благостања у тзв. златном добу, односно у условима где је постојао велики број запослених који су уплаћивали доприносе за пензије много мањем броју пензионера. Међутим, новији трендови су довели до „сазревања пензијских система”, односно неповољног индекса зависности, који се односи на недовољан број радноактивног становништва у односу на све већи број пензионера. То је резултовало кризом пензијског система, која се односи на недовољан прилив финансијских средстава намењених за пензије, због чега су оне постале превелико оптерећење за државне буџете (Puljiz, 2005; Perišić, 2016).

Један од основних трендова који је довео до кризе пензијског система јесте процес демографског старења. Карактеристично је смањење броја радноактивног становништва до ког је дошло услед ниских стопа фертилитета, и то је тзв. „старење одоздо” (Puljiz, 2005). Релевантни подаци показују да је општа стопа фертилитета у Србији 1950–2019. драстично опала, тако да је нпр. у 1950. години износила 108,4, да би у 2019. години износила 42,6 (Radivojević, 2018). С друге стране, у последњем периоду долази до наглог повећања броја пензионера услед продужења животног века као последица развоја медицине у модерном технолошком добу, што можемо назвати „старењем одозго” (Puljiz, 2005). Републички завод за статистику (РЗС) је представио пројекције старости за период 2011–2041. године, у којима се претпоставља да ће становништво Републике Србије и даље бити обележено процесом демографског старења. Предвиђа се да би учешће популације млађе од 15 година

могло опасти са 14,4% на 11,7%, док би учешће старијих од 65 година порасло са 17,3% на 25,2% (RZS, 2014).

У демографском смислу, додатни неповољни утицај на индекс зависности имају и све интензивније миграције радноактивног становништва. Већ дуже време се примећује пораст емиграција младог становништва из Србије, које је у потрази за бољим економским стандардом, могућностима напредовања у каријери и другим економским и социјалним погодностима које нису успели да остваре у нашој земљи то оставља последице на демографску структуру, јер у њој остаје већи удео старијег становништва. Притом, избегличке имиграције, које су се у блиској прошлости одигравале на простору Србије, углавном су карактеристичне по доласку старијег становништва, у односу на млађе становништво које је емигрирало стога, нису могле значајније да поправе просечну старост становништва и да успоре процес демографског старења (Devedžić, Stojilković Gnjatović, 2015).

Кризу јавног пензијског система условиле су и промене у структури рада, односно појава флексибилних радних односа попут привремених, повремених и допунских послова, у којима особе не могу себи да континуирано осигурају пензијски стаж и остваре услове потребне за добијање пензијске накнаде у старости. Карактеристично је и повећање незапослености међу млађом популацијом, праћене технолошким развојем, али и све популарнијим трендом продужетка школовања и каснијег заснивања радног односа. Притом, процес глобализације, односно стварање глобалног либералног тржишта које прати све актуелнији процес приватизације, довео је до смањења компетенција националне државе у гарантовању социјалне сигурности својих грађана, јер приватно тржиште настоји да обезбеди своју конкурентност на тржишту рада. Због тога до недовољно финансијских средстава у пензионом фонду, поред смањења броја осигураника, долази и услед ниских износа уплаћених доприноса везаних за минималну зараду на приватном тржишту или њихово избегавање, праћено ширењем сиве економије (Matković et al., 2009).

У савременом друштву кризу је додатно продубила пандемија корона вируса, која је у кратком временском периоду знатно модификовала привредне, економске и социјалне сегменте читавог друштва, што је као последицу имало дефиците у државном буџету уопште, а

што се тиче пензијског система дошло је до смањена прихода у Републички ПИО фонд. Финансијски извештаји показују да су изворни приходи Републичког ПИО фонда за 2019. годину на основу социјалних доприноса износили 481.030.258 динара, а у 2020. 475,104,895 динара (RFPIO 2020; RFPIO, 2021). Дакле, примећено је смањење прилива новчаних средстава, иако је у годинама пре пандемије био присутан тренд повећања прилива средстава по овом основу. Један од фактора који је највише утицао на пензијски систем је повећање незапослености услед привредних проблема изазваних пандемијом широм света. Уједно, одвајање великих новчаних износа из државног буџета било је оријентисано на неизбежне медицинске трошкове повезане са вирусом Ковид-19.

Под утицајем ових фактора, функционисање пензијског система захтева другачије услове и доводи до нужности разматрања потенцијалних реформских дебата које се тичу јавног пензијског система.

2.1.2. Реформе јавног пензијског система

Пензијски систем у Србији се, заправо, од свог настајања прилагођавао социјалним, економским и политичким условима који су затечени у датом друштвеном контексту. Реформа која је од значаја за постојећи систем почиње 2001. године.

Представљено у контексту модела реформи које садрже три пензијска стуба предложена од стране Светске банке, у складу са специфичним карактеристикама у Србији започето је са „параметарским променама, односно задржавањем и реформисањем јавног система пензијског осигурања” (Čekerevac, Perišić, 2015; наведено према Perišić, 2016: 113). Суштина реформи првог стуба је смањити превелике пензијске издатке, али тако да пензијски систем испуњава своју основну сврху и да обезбеди основну заштиту старијих грађана од сиромаштва. Најпре су се промене односиле на подизање старосне границе за одлазак у пензију и промену индексације пензија након 2000. године, а добиле су још јачу нормативну потпору и још озбиљнији карактер увођењем Закона о пензијском и инвалидском осигурању, 2003. године (Matković et al., 2009).

Други стуб би представљао увођење обавезног капитализованог фонда, од ког се у Србији одустало због недовољно развијеног приватног тржишта, па приватни фондови не би имали велике изборе за своја улагања. Такође, домаће тржиште карактеришу недовољно развијени контролни механизми, а јак разлог за одбијање другог стуба јесте и неповерење које су грађани исказивали услед већ непријатних искустава улагања у приватне фондове, када су остајали без средстава након пропадања приватних банака.

Трећи стуб, добровољно приватно пензијско осигурање, који је уведен у Србији, нуди грађанима избор да себи у старости обезбеде веће пензије од основних, које гарантује држава уколико то желе. На тај начин могу себи да уплаћују доприносе за пензијску накнаду и лица која никад нису била укључена у обавезно пензијско осигурање (Perišić, 2016; Matković et al., 2009).

2.2. Појам и карактеристике приватног пензијског осигурања у Србији

Све већа доминација либералних принципа на приватном тржишту рада условљава тенденцију осигураника да се ослањају на индивидуалну одговорност, а не на принципе солидарности какве негује држава благостања.

Систем добровољног приватног пензијског осигурања уведен је Законом о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима, који прописује да „надлежност у вршењу надзора над обављањем делатности друштава за управљање добровољним пензијским фондовима има Народна банка Србије” (чл. 1). Поред начела добровољности, приватно пензијско осигурање се заснива и на начелима расподеле ризика улагања, равноправности чланова и јавности рада, као и на начелу акумулације средстава (чл. 2).

Како је овим законом регулисано, добровољно пензијско осигурање финансира се кроз приватне пензијске фондове и функционише тако што осигураници издвајају доприносе, који се прикупљају у приватне фондове и улажу ради остварења неке добити. Доприносе могу уплаћивати и послодавци или професионална удружења на основу

пензијских планова, односно уговора којим се исти као организатор обавезује да уплаћује пензијски допринос у корист својих запослених, односно чланова, а друштво за управљање улаже прикупљена средства (чл. 3). Имовина приватног пензијског фонда улаже се у, на пример, дужничке хартије од вредности, хипотекарне обвезнице, непокретности на територији наше државе или акције страних правних лица (чл. 31). Осигураници добијају пензије онда када престану да раде, а пензије се обрачунавају на основу остварене добити на уложено средства, узимајући у обзир износ уплаћиваних доприноса који се за сваког осигураника води на посебном актуарском рачуну.

Добровољни фондови сами одређују минималне износе пензијских доприноса, као и време, место и начин уплате пензијских доприноса, у својим перспективама, што је основ за разликовање различитих приватних пензијских фондова и предност могућности избора лицима која могу да уплаћују у складу са својим финансијским могућностима или жељама, у зависности од пословања пензијског фонда (чл. 39). С друге стране, осигураници могу да располажу средствима са својих индивидуалних рачуна када достигну старосну границу од 58 година, када је могуће најраније повући средства, па све до крајњег рока од 70 година живота (чл. 62). Такође постоји могућност да се средства са рачуна повуку пре предвиђеног старосног услова од 58 година живота, у случају да код лица наступи трајна неспособност за рад, чија процена је у надлежности Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање. Средства се могу повући једнократном исплатом, која може да износи максимално 30% акумулираних средстава, а постоји и могућност програмиране исплате која се врши на основу уговора са друштвом за управљање, као и куповине ануитета, а на располагању је и могућност комбинације понуђених опција (Перишић, 2016).

Народна банка Србије (НБС), као главни актер у контроли приватних пензијских фондова, наводи да су у првом тромесечју 2023. године пословала четири друштва за управљање: *Dunav*, *Generali*, *Raiffeisen Future* и *Ddor-garant*, која управљају имовином седам добровољних пензијских фондова већ годинама уназад, а у пословању приватних пензијских фондова су учествовале и једна кастоди банка, као и пет банака посредника: *Raiffeisen banka a.d. Beograd*, *OTP banka*

Srbija a.d. Novi Sad, NLB Komercijalna banka a.d. Beograd, Addiko Banka a.d. Beograd и AIK Banka a.d. Beograd, уз једно друштво за осигурање посредник: Акционарско друштво за осигурање *DDOR Novi Sad, Novi Sad* (NBS, 2023).

Према подацима Народне банке Србије, на крају првог тромесечја 2023. године, осигураника који уплаћују средства у 11 пензијских фондова било је укупно 217.308, и то за 1.857 више него у претходној години. Када је у питању просечна старост чланова пензијских фондова, у 2023. години она износи око 47 година. Притом, проценат корисника старијих од 53 године износи 30,6%, али је највише лица старости од 40 до 60 година, и то 62% (NBS, 2023), што указује на напредак у учешћу радноактивне популације, али се поставља питање због чега је нижи проценат млађих од представљене старосне границе, који се такође налазе у радноактивном периоду.

С обзиром на то да Закон о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима, у члану 40, предвиђа да домаће и страно физичко лице може бити члан једног или више добровољних пензијских фондова, на крају првог тромесечја 2023. године, број таквих лица износио је 43.894 или око 20% од укупног броја. С обзиром на то да доприносе могу уплаћивати запослени и послодавци, према подацима Народне банке Србије, од укупних уплата 35,5% се односи на индивидуалне уплате запослених, а 35,2% на уплате послодаваца који својим запосленима уплаћују доприносе у пензијски фонд. Удео 29,3% се односи на уплате преко пензијских планова од стране послодаваца или удружења у интересу запослених појединаца или чланова (NBS, 2023). То, с једне стране, указује на адекватну свест и одговорност послодаваца, а, с друге, повећање индивидуалних уплата наводи на повољне претпоставке да се у будућем периоду може повећати значај штедње за старост код младих. Као један од основних подстицаја на повећање улагања у приватне пензијске фондове истичу се пореске олакшице.

Народна банка Србије наводи и да се средства, у складу са законом, углавном исплаћују једнократно, што је у вези са чланствима у фонду која нису дугорочног карактера с обзиром на то да су се људи у каснијим годинама одлучили на овакав вид штедње, па је и акумулирана сума на њиховим рачунима мала. То са собом и носи овакав начин исплате као најповољнији, иако то није у складу са првобитном идејом

фондова која се заснива на коришћењу акумулираних средстава у дугорочнијем периоду (NBS, 2023).

Поред остварења либералног принципа индивидуалности, односно преузимања одговорности од стране појединца како би више прилагодио живот сопственим потребама, уз велику могућност избора и усмеравањем ка рационалним одлукама, приватним пензијским фондовима се приписује као предност допринос растерећењу државе благостања коју карактерише кризни период. Међутим, често се приватни фондови везују за несигурност, у смислу недовољне информисаности јавности у њиховом пословању, али и због употребе превише стручних термина који су често страни потенцијалним корисницима. Али, највећи узрок неповерења јесу потенцијални ризици пословања на принципима приватног либералног тржишта.

2.2.1. Ризици и несигурност приватних добровољних фондова

Државна регулација начина рада приватних фондова у циљу пензијске штедње за старост подразумева обавезу начина рада фондова у складу са прописима и контролним механизмима Народне банке Србије. У том случају посебно регулише управљање основним ризицима као доминантних разлога неповерења грађана: тржишног ризика, оперативног ризика, ризика ликвидности и ризика усклађености пословања с прописима (Dunav dobrovoljni penzijski fond, 2021; NBS, 2006).

Тржишни ризик се односи на потенцијалне негативне ефекте по саму вредност имовине фонда због промена на тржишту и подразумева: ризик промене каматних стопа, ризик промене цена хартија од вредности, ризик промене цена непокретности и валутни ризик. Народна банка Србије овај ризик настоји да предупреди, с једне стране, квалитативним методама контроле, као што су прописивање којим се уређује начин контроле ризика одређених инвестиција или провера параметара контроле ризика, као и формирање база података значајних за контролу тржишног ризика. Други метод је квантитативни и односи се на дневно израчунавање вредности имовине под ризиком – VaR (енгл. *Value at Risk*). На основу мера које показују VaR-индикатори, израчунава се вероватноћа губитка који се у одређеном

временском периоду са дефинисаним нивоом поверења неће премашити. Вредност VaR-а на дневном нивоу не сме премашити 2% укупне вредности имовине (NBS, 2006).

Оперативни ризик подразумева вероватноћу настанка негативних ефеката на пословни и финансијски положај друштва за управљање фондом, односно фонда. До тога најчешће долази због проблема у унутрашњој организацији фонда, попут пропуста у раду запослених, неприлагођених унутрашњих процедура и процеса, неадекватног управљања информационом системом, али и услед непредвидивих догађаја ван пословања фонда који се могу смањити тако што ће се као инострани професионални партнери бирати већ успешна и поуздана тржишна предузећа. Гарантује се квалитативним методама, попут дефинисања начина процењивања његове величине, прописивања стратегија за чување података пословања, успостављања доброг информационог система који обезбеђује тачне и правовремене податке, дефинисања начина заштите појединих посебно угрожених подручја фонда и слично. Када је у питању квантитативни метод, контрола се односи на „формирање резервисања за овај ризик на терет расхода друштва за управљање фондом, која се одређују на основу процене величине тог ризика, али која не могу износити мање од 0,1% ни више од 1% вредности нето имовине фонда којим то друштво управља” (NBS, 2006: 2).

Ризик ликвидности подразумева могуће негативне ефекте на способност друштва за управљање фондом да испуњава своје доспеле обавезе. Ту се подразумевају и потешкоће у смислу прикупљања средстава за фонд. Овакав ризик се контролише обавезом друштва да константно поседује адекватан износ ликвидних средстава како би се предупредиле негативне последице уколико дође до негативног испољавања ризика (NBS, 2006).

Ризик усклађености пословања с прописима односи се на вероватноћу настанка негативних ефеката на положај друштва за управљање фондом због непридржавања прописа, а нарочито оних који се односе на висину капитала тог друштва и намењени су спречавању прања новца. Посебно се истиче важност правила реаговања запослених уколико сазнају на постојање ове штетне праксе (NBS, 2006).

Када узмемо у обзир и кредитни ризик, друштво је у обавези да редовно прати токове на финансијским тржиштима на којима се тргује хартијама од вредности које се налазе у саставу имовине Фонда и да врши њихову селекцију, и то на основу података који се прате у временском периоду од најмање три претходне године и на основу пројекција пословања у наредном периоду (Dunav dobrovoljni penzijski fond, 2021; NBS, 2006).

Међутим, чест је случај да, упркос државним механизмима контроле приватних фондова и могућности стварања финансијске сигурности у старости, чак и оних који нису били укључени у јавно пензијско осигурање, у јавности не постоји довољно поверења за улагање средстава у њих (Dunav dobrovoljni penzijski fond, 2021).

2.2.2. Недовољна мотивација за улагање у приватне пензијске фондове

Релевантни подаци, према мишљењу стручњака Фискалног савета, показују да је недовољан обухват становника добровољним пензијским фондовима: „мање од 10% радника има отворене рачуне, док свега 3% иоле редовно штеди у пензијским фондовима” (Fiskalni savet, 2022: 6). Управо се као један од основних недостатака наводи недовољна заинтересованост радноактивног становништва за улагање у добровољне приватне фондове, а као једна од битних компонента ка њиховом даљем унапређењу истиче се поверење самих грађана како би се увећала приватна штедња (Fiskalni savet, 2022).

„Емпиријска искуства показују да гарантовање позитивних приноса пружа важан осећај поверења код грађана” (Fiskalni savet, 2022: 12). Финансијски експерти, упркос флуидности приватног тржишта, не показују страх од штедње за сигурну старост, јер знају да је практично немогуће да кумулативна номинална стопа приноса буде негативна током вишедеценијског периода пензијске штедње. Међутим, појединци који нису финансијски експерти често сумњају у сигурност улагања у приватно тржиште. То још једном указује на проблем неинформисаности већине грађана, дакле, проблем који овај рад посебно истиче, и њиме настоји да подстакне већу информисаност младих како би стекли више поверења и улагали у сигурну старост.

Као једно од решења, Фискални савет истиче да би у будућем периоду на веће интересовање за улагање у приватне пензијске фондове позитивно утицало гарантовање позитивних приноса, што би уједно резултирало и већим обухватом корисницима. То поткрепљује чињеницом да државе које су рекордери у учесталости штедње на европском подручју управо гарантују грађанима позитивне номиналне приносе на штедњу (Fiskalni savet, 2022).

2.3. Значај поверења младих за функционисање пензијских фондова

Поверење грађана се истиче као битна компонента развоја пензијског система и обезбеђења сигурне старости у будућем периоду. Посебно се може истаћи поверење младих људи с обзиром на то да рано укључивање у приватну пензијску штедњу може понудити више могућности за дугорочно планирање сигурне старости. У том случају ће и прикупљање средстава на адекватном нивоу бити олакшано, јер ће се акумулирати током дужег временског периода. То се може потврдити констатацијом Института за пензијску политику Уједињеног Краљевства (енгл. *Pensions Policy Institute – PPI*), који тврди да би „31-годишњак морао да допринесе 90% више од 21-годишњака да би стекао исти износ акумулираних средстава до 65 година, односно у периоду одласка у пензију” (PPI, 2016: 1).

И поред оваквих предности, млади људи нису довољно укључени у пензијску штедњу. „Многи људи не размишљају о пензији до тридесетих година или у многим случајевима док не достигну четрдесете” (Foster, 2015: 5). Млади су старосна група која има у опцији највише времена да преузме одговарајуће активности за сигурну старост, а пружаоци пензијских услуга, односно представници приватног сектора који пружају могућност уплаћивања добровољних приватних пензија, све више узимају у обзир ову чињеницу и труде се да што више ангажују младе у процес пензијске штедње, посебно кроз промену индивидуалних ставова и понашања младих (Foster, 2015).

2.3.1. Фактори који детерминишу поверење младих у пензијски систем

Поверење младих у пензијски систем, према истраживањима која су спроведена у иностраним земљама¹, детерминишу наредни фактори: став „живи за данас”, недостатак перципиране важности штедње за сигурну старост и улагања у пензијски систем, недовољно информација и знања, низак ниво сигурности до које је довела криза пензијског система и веровање у профитабилну оријентисаност приватног тржишта, али и перцепција стандарда живота у старости (PPI, 2016).

Иако поједини млади перципирају штедњу као важну у организовању свог живота, јављају се фактори који спречавају да се штедња преусмерава на старију животну доб. Многи људи су усмерени на тренутне животне трошкове, попут путовања, заснивања породице и обезбеђења стамбеног простора. Особе млађег узраста, 18–24 године, чешће наводе да не размишљају о пензији и штедњи за сигурну старост од оних који имају 25 или више година. Такав став који указује на неповерење код особа од 18 до 24 године јавља се у 39% случајева, што је знатно више у односу на 26% оних између 45–64 године, који наводе да и те како размишљају о свом будућем периоду живота. Код младих људи се често среће уверење да ће се будућност „побринути сама за себе”, па чак иако неки од њих дођу у ситуацију да имају довољно прихода да уштеде мали износ намењен пензији, верују да ће штедња за будућност бити прикладна тек након унапређења или повећања плате или достизања довољно високих прихода (Pettigrew et al., 2007; Foster, 2015; PPI, 2016).

Код младих особа се често може приметити веома низак ниво свести и разумевања пензијске проблематике, па иако знају да пензија

¹ У питању је истраживање о поверењу младих у пензијски систем спроведено на британском Универзитету у Шефилду, под називом *Young people and attitudes towards pension planning*, као и студија приказана од стране *Pensions Policy Institute – PPI*, под називом *Engagement of young adults with pension saving* и истраживање од стране *the Behavioural Insights Team – BIT*, у партнерству са *Scottish Widows*, под називом *Nudging for retirement*, и потом истраживање *Live now, save later? Young people, saving and pensions*, спроведено од стране *MORI Research Institute on behalf of the Department for Work and Pensions*.

представља основни вид прихода у старијем добу није им јасно како пензијски систем функционише, нити су свесни важности пензијске штедње и њеног утицаја на задовољавајући стил живота у старости (Pettigrew et al., 2007).

Велики проблем јесте тај што млади људи нису довољно информисани о пензијама. Студија која се бавила информисаношћу испитаника 18–35 година старости о начину функционисања пензијских фондова и шема показала је да 86% испитаника сматра да је потребно даље подучавање о пензијама, а 23% испитаника је изјавило да би били склонији штедњи ако би боље разумели пензије и начин њиховог функционисања (Foster, 2015). Додатно, „млади људи су склонији да буду скептични према приватној пензијској штедњи због пензионих скандала, честих промена у политици и чињенице да су пружаоци пензијских услуга опште профитне компаније” (PPI, 2016: 3).

Наравно, стереотипи и придавање значаја квалитету живота у старости могу одвратити или подстаћи младе људе да се укључе у пензијску штедњу. Заинтересованост младих одраслих особа за пензијски систем може зависити од тога колико млади своју старост више виде као позитивну и испуњену занимљивим догађајима, и као период у коме је пожељно обезбедити адекватан стандард и животни стил (Pettigrew et al., 2007; PPI, 2016).

3. Методолошки оквир

Општа хипотеза овог истраживања гласи: *млади не исказују поверење у пензијски систем Србије*, док се, ради прецизнијег доказивања, као посебне хипотезе доказује да су индикатори когнитивне, емоционалне и бихејвиоралне димензије ставова у корелацији са исказаним неповерењем младих у пензијски систем.

3.1. Приказ истраживања ставова младих о поверењу у пензијски систем

Истраживање за потребе рада је спроведено у периоду од 15.7.2023. до 20.8.2023. године. Подаци су прикупљани на основу

online упитника, преко *Google forms*-а, а статистичка обрада је урађена коришћењем *IBM SPSS Statistics Data Editor*. Узорак истраживања је обухватио 70 испитаника и формиран је на основу припадности испитаника популацији младих, узраста 15–35 година. У истраживању су коришћени принципи методологије квантитативног истраживања, односно осмишљен је упитник који се састојао од питања потпуно затвореног, делимично отвореног и отвореног типа. Према врсти одговора употребљена су питања типа да–не, избор једне од више понуђених могућности, питања постављена у облику Ликертове скале и питања на која се може писати отворени одговор.

Очекивано је да се на основу резултата добије увид у статистичке податке о социодемографским обележјима испитаника, а затим и у податке о когнитивној, емоционалној и бихејвиоралној димензији ставова младих испитаника који су релевантни за испитивање њиховог поверења у пензијски систем и могу да потврде аргументе на којима се заснива теоријска основа рада. Анализом прикупљених података проверавана је исправност постављених хипотеза и на основу тога се указује на који начин је перспективу младих могуће укључити у пензијску политику и домен поверења грађана у пензијски систем.

4. Ставови младих о поверењу у пензијски систем – резултати истраживања

4.1. Социодемографска обележја младих испитаника

Први критеријум попуњавања упитника је био припадност испитаника популацији младих, узраста 15–35 година. Подаци о социоекономским карактеристикама младих своју релевантност показују у присуству све популарнијег тренда продужетка школовања и каснијег заснивања радног односа, с обзиром на то да је већина испитаника у статусу студенаца или има високо образовање. Примећена је и појава незапослености и флексибилних радних односа, попут привремених, повремених или сезонских послова, праћена недовољ-

ним месечним примањима испитаника, што доказује чињенице из теоријске основе и представља неповољне услове за пензијску штедњу.

4.2. Когнитивна компонента ставова

4.2.1. Перцепција штедње као животне вредности

У упитнику је направљен увод који се најпре тицао општих ставова младих о штедњи, да би се они постепено мотивисали да размишљају о старости и, притом, испитали њихови ставови о штедњи за пензију.

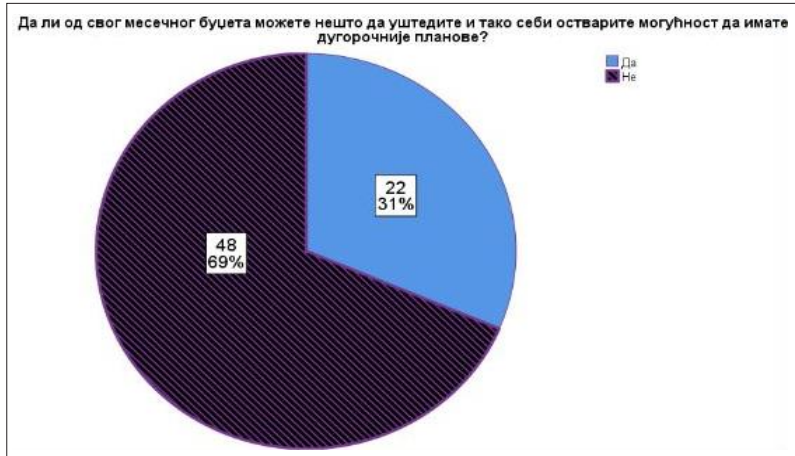
Значајан број испитаника се слаже са тим да је штедња за њих важна као вредност и да је неопходна за добро функционисање у друштву, као што је приказано у Табели 1.

Табела 1. Процена важности животне штедње

ТВРДЊА	У потпуности се не слажем	Углавном се не слажем	Неодлучан/на сам	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Штедња је веома важна ако желите да себи створите бољи живот и да будете у могућности да приуштите више ствари у будућности.	4	2	9	19	36
	5,7%	2,9%	12,9%	27,1%	51,4%

Иако су исказана позитивнија уверења о значају штедње на когнитивном нивоу, делатна компонента овог става указује на то да већина испитаника од свог месечног буџета не може ништа да уштеди, као што је приказано на Графикону 1.

Графикон 1. Могућност животне штедње и дугорочнијих планова

Од испитаника који имају могућност животне штедње и дугорочнијих планова од својих месечних прихода редовно штеди 59,1% (13 испитаника), а „с’ времена на време” 14,9% (9 испитаника), што је релативно мали удео редовних могућности животне уштеде у односу на читав број испитаника. Испитаници који од свог месечног буџета не могу да уштеде неки део новца и да остваре могућност да имају дугорочније планове, и којих је било у већем проценту, највише троше свој новац на задовољење свакодневних животних потреба – на храну, средства за личну хигијену, одећу, станарину, рачуне, кредите, порезе, дружење са пријатељима, књиге или ваншколске активности деце, па због тога остају без могућности за штедњу. Истраживање, самим тим, доказује теоријско излагање да иако поједини млади перципирају штедњу као важну у организовању свог живота, поједини фактори их спречавају да преусмеравају штедњу на старију животну доб, па су фокусирани на тренутне животне трошкове.

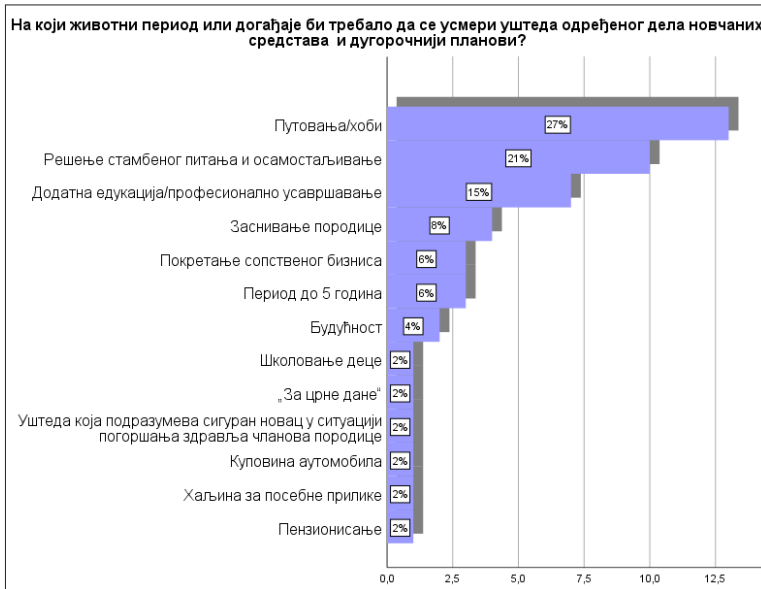
4.2.2. Перцепција важности штедње за старије животно доба и стереотипи о животном стандарду у старости

Додатни и јако битан фактор, без обзира на околности, јесте недостатак перципиране важности штедње за доба старости. Испита-

ницима је постављен задатак да размисле на који животни период или догађаје би требало да се усмери уштеда одређеног дела новчаних средстава, односно за које животна доба везују дугорочније планове. Имали су могућност да слободно уписују одговоре да би се утврдило колико њих би помислило на старије животна доба, које у упитнику још увек није нигде било поменуто. Неки од њих су помислили на будућност, али није конкретизовано на који животни период се мисли. Иако је у питању назначено да треба да буду усмерене на дугорочне планове, њихове идеје се већином односе на тренутне или потребе у периоду до пет година, односно на путовања, решавање стамбеног питања и осамостаљивање од родитеља, додатно образовање и покретање сопственог бизниса, као и заснивање породице и школовање деце. Притом, један од испитаника је нагласио важност социјалног осигурања, али истичући само здравље породице, без навођења пензијског система као саставног дела осигурања. Интересантно је да је само један испитаник навео да би штедњу усмерио на период пензионисања, као што показује Графикон 2. Дакле, истраживање потврђује доминацију става „живи за данас” код младих испитаника, односно недостатак перципиране важности штедње за сигурну старост и правременог улагања у сврху остварења прихода у периоду након пензионисања.

С обзиром на то да је истраживање пошло од претпоставке да стереотипи о животном стандарду у старости могу одвратити или подстакнути младе људе да размишљају о пензијским улагањима, испитаници су усмеравани да одвоје тренутак да размисле о свом пензионисању и о животу након што би престали да буду радно ангажовани. Себе и сопствени живот у старости позитивно и срећно види највећи број испитаника, 82,9%, а само 5,7% (4 испитаника) као ограничену и досадну, док је 11,4% (8 испитаника) са ставом да их не интересује да размишљају о томе.

Графикон 2. Сврсисходност животне штедње

Позитивна перцепција сопственог живота у старијем добу се може довести у везу са повећаним нивоом свести о значају финансијске сигурности у старости и штедњи за пензију, с обзиром на то да је већина њих, 71,4% (50 њих), позитивније размишљала о приходима у старости након што су на тренутак замислили свој животни стил у старости, нарочито уколико су постали свесни значаја прихода који-ма ће плаћати лекове, превоз, храну, као најосновније егзистенцијалне потребе, а још више за замишљене социјалне и креативне активности и добар животни стандард у старости.

4.2.3. Уверења о начину обезбеђења финансијске сигурности у старости

Након што су испитаници усмерени да се запитају о својој финансијској сигурности у старости, требало је да наведу на који начин сматрају да би могли да је адекватно обезбеде. Добили су могућност слободног одговора, а истраживање је било усмерено ка сазнању колико њих ће помислити да ће остварити право на пензију, односно да ли ће добити алтернативне идеје.

Од укупног броја испитаника, мањи број њих је, путем слободне асоцијације, дошао на идеју да своју финансијску сигурност може обезбедити на основу пензијског система, док се може приметити да млади људи имају тенденцију да се ослањају на себе и своје личне видове улагања, као што је приказано на Графикону 3.

Када се узме у обзир сваки појединачни одговор, испитаници који би се ослонили на пензијски систем углавном сматрају да ће остварити право на пензију преко државног фонда, пре него приватног осигурања. Међу појединачним одговорима који имају карактеристике личног улагања најчешће се наводе дугорочни развој приватног предузетништва, лична штедња у садашњости или различити видови додатног радног ангажовања, тренутног, али и у самом старијем добу колико год је особа у могућности, док се као поједини извори наводе и пасивни приходи, приходи од некретнина или берзанска улагања, али и издржавање од стране деце, што се прецизно види у Табели 2.

Графикон 3. Начин обезбеђења финансијске сигурности у старости

Табела 2. Начин обезбеђења финансијске сигурности у старости – појединачни одговори

Пензијски систем	Остваривање права на пензију/штедња током радног стажа	21	30%
	Животно/приватно пензијско осигурање	5	7,14%
Алтернативни видови улагања за сигурну старост	Дугорочни развој приватног предузетништва	11	15,71%
	Лична штедња у садашњости	7	10%
	Додатни посао у складу са могућностима	6	8,57%
	Радно ангажовање што је дуже физички могуће	3	4,29%
	Некретнине/пасивни приход	6	8,57%
	Берзанска улагања	1	1,43%
	Изддржавање од стране деце	3	4,29%
	Отварање удружења пензионера	1	1,43%
	Одлазак у иностранство	1	1,43%
	Склоност алтернативним видовима без прецизирања	5	7,14%

4.3. Емоционална компонента ставова

На основу горенаведеног, већ се може наслутити да поверење младих у пензијски систем није на високом нивоу, што увођење емоционалне компоненте ставова може додатно искристализовати. Осећање равнодушности, као осећање испитаника поводом питања обезбеђења прихода у старости, јавило се код 41,4% (29 испитаника). Страх, узнемиреност, неизвесност и несигурност осећа 38,6% њих (27 испитаника), а сигурност и мотивисаност 20% (14 испитаника).

Дакле, когнитивна компонента става повезана је са емоционалном и, услед присуства уверења да је непотребно размишљати о свему томе у доба младости и услед недовољно информисаности, долази до доминантног осећања равнодушности, а код оних који су иоле размишљали о пензијама јавља се углавном несигурност, која је у корелацији са ниским поверењем младих у пензијски систем.

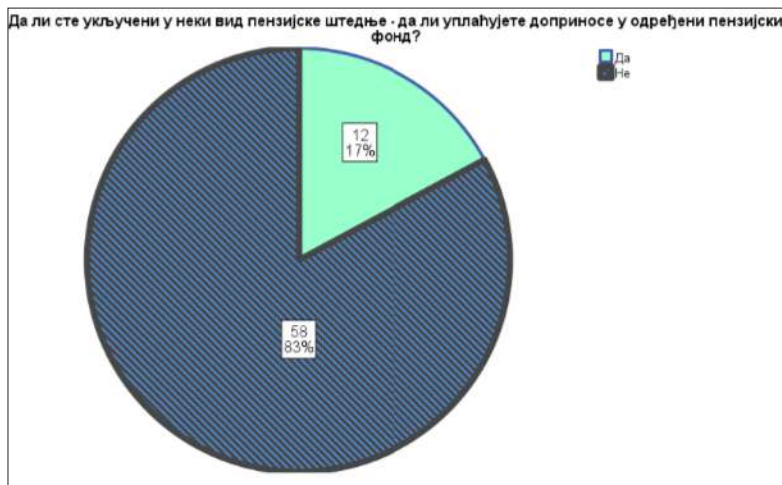
4.4. Делатна компонента ставова

Истраживање доказује то да је и делатна компонента ставова младих у односу зависности са когнитивном и емоционалном. Као директан показатељ неповерења у пензијски систем сазнаје се да највећи број њих није укључено ни у један вид пензијске штедње, односно не уплаћују доприносе у пензијске фондове, што приказује Графикон 4.

Како би се сазнали фактори који утичу на делатну компоненту става, свим испитаницима су постављана додатна питања у вези са претходним одговором.

У уделу од 17,1% (12 испитаника) са потврдним одговором, највећи проценат, 91,7% (11 испитаника), уплаћује доприносе у јавни пензијски фонд, а само 8,3% (1 испитаник) у приватни пензијски фонд. То додатно указује на слабије интересовање младих за улагање на принципима приватног тржишта. Уједно, млади испитаници доприносе уплаћују у пензијски фонд у просеку отприлике 18 месеци, односно годину и по дана, што представља релативно мали период за испитивану старосну кохорту.

Графикон 4. Делатна компонента ставова младих испитаника по питању уплаћивања доприноса у пензијске фондове

Од највећег броја испитаника који нису укључени ни у један вид пензијске штедње настојало се сазнати који су разлози таквог стања. Испитаници су имали дескриптивну могућност њиховог представљања, при чему су се искристализовали претходни одговори и потврдили теоријске претпоставке овог истраживања, према којима млади не указују довољно поверења у пензијски систем. Дефинитивно постоји тенденција да се поверење усмерава у правцу сопственог улагања, што се није променило и након покренуте дискусије о пензијском систему. Истичу се одговори усмерени на личну уштеду попут „сламарице” и одговора који гласи: *ослонити се на себе, односно остварити приходе додатном зарадом која је одговарајућа могућностима стања здравља и старости, обезбеђивање у млађем периоду живота, стварање услова за самозапошљавање које би могло да се ради и у старосном добу (инајдер, копирница...), или бавити се хобијима који могу омогућити бар у одређеној мери финансијску сигурност.* Испитаници су изражавали и ставове попут: *не желим да зависим од нечије добре воље колико ће ми смањити или повећати пензију наредни месец.*

Велики број одговора директно указује да је одређен број младих усмерен на тренутне животне ситуације и нема перцепцију важности правовремене пензијске штедње, без обзира на то што су мотивисани да размишљају о старости, па као разлоге неуплаћивања доприноса наводе: *Јер сам студент – живот је преда мном, или Мислим да је и даље рано за то*, а појавио се и одговор *Никада нисам помислио на то*. Међу одговорима се посебно може истаћи *Нисам пензионер*, који упућује на крајњу неинформисаност и негативан став о пензијској штедњи, јер према овом одговору *Када треба да размишљамо о пензији? – Када тај период дође*, као и одговор *Безбрижан сам*, који упућује на свест о личној одговорности и правовременој перцепцији важности штедње, и у таквим случајевима постоји највећи потенцијал да се међу младима поврати поверење у пензијски систем.

Може се закључити да су се млади успешно мотивисали да размишљају о старости и да перцепција старости није крајње негативна, али су усмерени на индивидуалну одговорност и алтернативне видове остварења сигурности, пре него на пензијску штедњу у пензијским фондовима, па се даља анализа упитника односи на тумачење разлога неисказаног поверења, као потенцијалних извора решења проблемске ситуације пензијских фондова.

Одговори о неуплаћивању доприноса који су од великог значаја за ово истраживање гласе: *Нисам их довољно проучио; Нисам упућена*, који су се одмах надовезали на још једну проблематику у вези с предметом истраживања, а то је претпоставка да се код младих често може приметити веома низак ниво свести и разумевања како пензијски систем функционише, због чега се и у испитивању информисаност може истаћи као посебно важна у домену поверења младих.

4.5. Посебан значај информисаности младих

У истраживању се сазнало да се испитаници у највећем проценту никад не информишу о поменутиим чињеницама, а чак и када то раде веома је редак случај, као што је приказано у Табели 3.

Табела 3. Учесталост информисања о чињеницама релевантним за пензијски систем

Питање	Никад	Ретко	Понекад	Често	Редовно
Колико често се информишете о начину остваривања права на пензију и осталим чињеницама релевантним за јавни и приватни пензијски систем?	29	16	16	6	3
	41,4%	22,9%	22,9%	8,6%	4,3%

Упитник је био идеална прилика за информисање испитаника о карактеристикама пензијског система и појму добровољних приватних пензијских фондова (представљене су значајне чињенице из теоријске основе рада). Након тога је постављено питање да ли би и они уплаћивали доприносе у добровољне приватне пензијске фондове. Добијен је доминантан позитиван одговор са 52,9% (37 испитаника), док је негативно одговорило 47,1% (33 испитаника). Међу онима који су се изјаснили да не би улагали у добровољне приватне пензијске фондове преовлађују наредни аргументи који потврђују неповерење: *Сматрам да су приватни пензиони фондови добра ствар, али да конкретно овде нису јер су у прошлости били различити крахови са приватним банкама/осигурањем; Нестабилност таквог система и могућност пропадања уложеног новца; Сматрам да својим знањем могу направити бољи раст у односу на дати пример; Зато што бих пре уложила у нешто друго (некретнине) и имала приход од тога.*

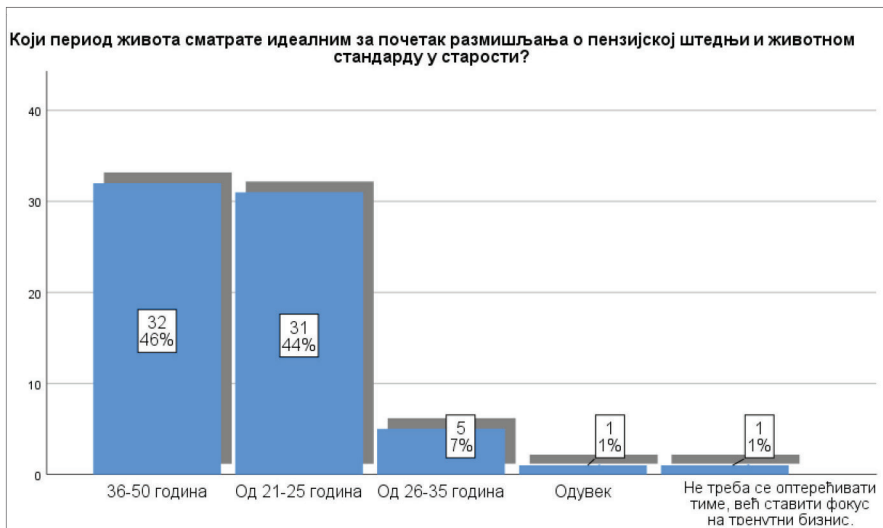
Међутим, у потврђеним одговорима могу се приметити следећи ставови: *Зато што ће државне пензије у будућности бити недовољне због кризе пензијског система и желео бих да се осигурам; Зато што се не уздам у државни фонд јер је преоптерећен, или Не вјерујем ни у шта што је јавно, као и Већа финансијска сигурност у доба старости и Флексибилност оваквог вида штедње.* Може се закључити да адекватна информисаност младих испитаника има потенцијала да пози-

тивно утиче на перцепцију пензијске штедње у добровољне приватне пензијске фондове.

4.6. Правовремено размишљање о укључењу у пензијску штедњу

Испитаници углавном сматрају идеалним за почетак размишљања о пензијској штедњи период од 36. до 50. године живота, или 26–35 година, док мали број њих сматра да би идеалан период био 15–25 година живота, као што је приказано на Графикону 5. То је у складу са претпоставком да млађе особе сматрају да би било најбоље да се са пензијском штедњом започне након достизања довољно високих прихода, где оквирно може да се узме период од 36. до 50. године, када многи у просеку имају најбољу радну каријеру.

Графикон 5. Процена идеалног периода за почетак пензијске штедње

Информисање младих испитаника са чињеницама које се односе на идеју да треба да се започне са пензијском штедњом на самом почетку радноактивног периода такође оставља утисак на младе испитанике. Представљени су им аргументи који упућују на то да рано укључивање у пензијску штедњу може понудити више могућности

за дугорочно планирање сигурне старости, а уједно олакшава и прикупљање средстава на адекватном нивоу када се акумулирају током дужег временског периода.

Резултати показују да су, након информисања о релевантним чињеницама, испитаници у већој мери показивали свест о важности правовременог размишљања о пензијској штедњи, што се може закључити на основу њихове процене слагања са тврдњом из Табеле 4.

Табела 4. Процена важности правовременог размишљања о пензијској штедњи након информисања

ТВРДЊА	У потпуности се не слажем	Углавном се не слажем	Неодлучан/нисам	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Не би било лоше правовремено размишљати о пензијској штедњи за адекватан животни стандард у својој старости.	3	4	14	29	20
	4,3%	5,7%	20%	41,4%	28,6%

У додатној могућности додавања дескриптивног одговора испитаницима је још једном постављено питање када сматрају да је идеално почети са плановима за улагање у сигурну старост, да би се установило постоји ли промена у односу на став који је доминирао пре попуњавања упитника. Када су у питању године живота, већина испитаника наводи да је идеално за почетак штедње од 25. до 30. године живота, или како неки од њих кажу: *Што пре – то боље; Дана; Одмах чим се стекну услови*, што указује на перципирану свест о правовременом укључењу у пензијску штедњу. Свега неколико испитаника је навело да треба мислити о томе у распону 40–50 година живота. Што се тиче животног доба, највећи број одговора упућује на

то да је идеално време *Одмах по запошљању*, а то је знак да млади након указивања на позитивну перцепцију сигурне старости и информисања почињу да размишљају о пензијској штедњи као нешто што се и њих тиче, за разлику од почетних одговора где су слабије указивали на њен значај.

4.7. Ефекти попуњавања упитника на младе испитанике

„Улагања у вашу пензију су попут грудве снега – што дуже котрљају то су веће” (ВIT, 2021: 18). Последњи део упитника почиње наведеним цитатом и испитује какве ефекте је на испитанике оставило његово попуњавање. Највећи број испитаника је навео повећану мотивисаност ка размишљању о старости и пензијској штедњи након попуњавања упитника, што је приказано на Графикону 6.

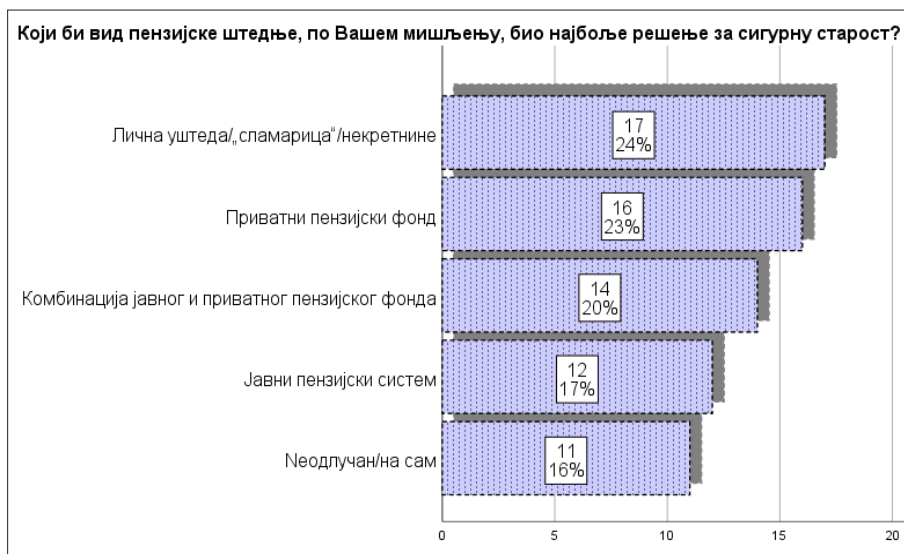
Графикон 6. Мотивисање младих испитаника на размишљање о пензијској штедњи

Након прегледаног упитника, у области начина пензијске штедње који би био најбоље решење за финансијску сигурност у старости за који су се испитаници поново изјашњавали у виду слободних асоцијација, примећено је да су у већој мери наводили различите видове пензијског осигурања који су помињани током упитника него на самом

почетку. Посебно је интересантна већа учесталост одговора који се односе на приватни пензијски фонд и комбинацију јавног и приватног фонда. Примећује се приближавање између броја одговора који се односе на овакве видове пензијске штедње и броја одговора који се тичу личне уштеде који су у почетку били доминантнији. Посебно се може истаћи став једног испитаника који каже: *Сваки вид пензијске штедње је океј у некорумпираном и здравом систему.*

Графикон 7. Одлука о најадекватнијем начину пензијске штедње

4.7.1. Стављање испитаника у улогу креатора политика

За сам крај, постављено је питање за оне којима је било занимљиво и који су били мотивисани да и даље размишљају о пензијској политици: *Како бисте убедили некога попут вас да се заинтересује за пензијску штедњу?* Многи су и сами увидели важност информисања и позитивне перцепције старости и обезбеђења прихода за тај период, који се све време прожимају у различитим питањима. Посебно се истичу следећи одговори, који се могу груписати у четири категорије:

1. *Испричао бих им шта сам научио управо; Тешко да бих неког младог успела да убедим – можда би то требало да буде*

- део образовања, нека друштвена економија или нешто тако; Сличним оваквим упитником или неким информативним садржајем;
2. *Навођењем чињеница и разлика у односу на стандардни начин штедње;*
  3. *Прича о некој сигурнијој старости; Указала на важност лепог живота у старости;*
  4. *Приказивањем приватних домова у Америци; Примјерима.*

Наравно, постоји и удео оних који су до краја задржали став неповерења и непотребности пензијске штедње, попут одговора: *Млади треба да се фокусирају на свој тренутни живот и на своје константно унапређење. Јер можда ни не доживе пензију*, који указују на ригидност ставова одређеног дела младих који имају негативну перцепцију о пензионисању и улагању за сигурну старост и то додатно доказује неповерење према пензијском систему.

Анализом прикупљених података потврђена је општа хипотеза овог истраживања: *Млади не исказују поверење у пензијски систем Србије*, као и посебне хипотезе којима се потврђује да су когнитивна, емоционална и бихејвиорална компонента ставова младих у корелацији са исказаним неповерењем младих у пензијски систем.

5. Закључак

Овај рад заснива се на констатацији да је пензијски систем веома битан за остварење сврхе коју има социјална политика, али и за друштвени просперитет уопште, с обзиром на то да се односи на регулисање веома битних ризика, који се могу догодити свима, нарочито у старости, која је по природном животном току неизбежна. Стога је битно да креатори политика константно раде на одржавању и унапређењу пензијског система, али и да у друштву постоји свест о његовом значају и важности за постизање адекватног животног стандарда као међународно прокламованог циља за друштвени напредак. Један од битних индикатора постојања свести о важности пензијског система за остварење социјалне сигурности јесте исказано поверење

људи према различитим видовима пензијског осигурања. У том смислу, посебно је битно да креатори политика и шира јавност буду свесни да је највећи потенцијал у стварању и одржавању поверења према пензијском систему међу млађом старосном популацијом, као веома значајном старосном групом за креирање политика и усмеравање друштвених токова, генерално, а у конкретном случају за финансирање и одржавање пензијског система.

У Србији се пензијска накнада може обезбедити, с једне стране, на основу јавног пензијског осигурања. С друге, данас су све актуелнији приватни пензијски фондови, као алтернативна могућност. Њихов значај за осигурање квалитетне старости се све више промовише, јер приватна пензијска штедња може понудити више могућности за дугорочно планирање сигурне старости. Уједно олакшава и прикупљање средстава на адекватном нивоу када се акумулирају током дужег временског периода у добровољни приватни пензијски фонд, због чега је веома битно неговати поверење младих и указати им на значај правовременог улагања у пензијску штедњу.

Код младих, најпре, треба да постоји свест о значају пензијске штедње, као базичне компоненте поверења, да би, и поред тренутно незавидне финансијске ситуације, имали на уму сигурност у старости када добију прилику да располажу адекватним финансијским средствима.

Фокус је стављен на испитивање и анализу поверења популације младих у пензијски систем и приватне пензијске фондове, кроз испитивање когнитивне, емоционалне и делатне компоненте њихових ставова. Као јако битна компонента поверења младих истиче се перцепција штедње као вредности и њеног значаја за финансијску сигурност и обезбеђење адекватног животног стандарда у старости, али је неопходно и разумевање карактеристика и начина функционисања пензијских фондова. Когнитивна компонента је полазна основа за емоционалну, јер од превладавајућих ставова и перцепције зависи који ниво осећања сигурности или узнемирености ће се јавити у домену поверења младих у пензијски систем. То све дефинише делатну компоненту и одлуку младих о томе да ли ће уплаћивати доприносе и указати одређени ниво поверења у неки вид пензијске штедње. Истраживање указује на то да су све три компоненте става у корелацији

са поверењем младих у пензијски систем у Србији и потврђују опште и посебне хипотезе према којима млади не исказују довољно повећења.

У складу са циљем истраживања да се, кроз истицање перспективе младих о питањима која се тичу њихове социјалне сигурности у будућности, понуди предлог даљег креирања пензијске политике, кроз анализу одговора испитаника истакла се важност информисања. У томе се огледа највећи значај овог истраживања, јер је оно подстакло младе да размишљају и на њих оставило утисак који има потенцијал да их мотивише да искористе капацитете и утичу на важна друштвена питања која се тичу побољшања њиховог стандарда живота и социјалног положаја у демократском друштву.

Експериментално стављање испитаника у улогу креатора политика показује да су се као начин заинтересовања некога за пензијску штедњу истакли обимније информисање, кроз сличне упитнике или информативне садржаје, примери добре праксе и туђа позитивна искуства улагања у пензијски фонд, као и разговори о позитивној перцепцији старости. Додатно, понуђени су предлози да се проблемска питања посматрају као део образовања или друштвене економије.

Позитивна перцепција финансијске сигурности у старости се у најидеалнијем случају може обезбедити у што ранијем животном периоду. С обзиром на то да су млади будућност једне државе и њихово васпитање и образовање представља основ владајућих друштвених ставова у наредном периоду, едукација усмерена на поверење младих у пензијски систем може произвести ефекте у доминантним ставовима о пензијском систему на нивоу читавог социјалног миљеа. Посебно се може истаћи коришћење слогана, на друштвеним мрежама или различитим јавним местима или установама попут школа, факултета, у канцеларијама, затим информисање путем билборда у околини, дељење летака, коришћење новинских чланака, уз наглашавање улоге медија и утицајних личности који ће позитивним примером мотивисати младе особе да позитивно размишљају о старости и одржавају поверење у пензијски систем.

Нарочито је битна улога послодаваца, који најпре сами треба да буду позитиван пример укључења у пензијску штедњу, али и да своје запослене мотивишу кроз разне подстицаје, бонусе, адекватно

информисање о правима по основу јавног и приватног пензијског осигурања и практиковање отворености за консултације о пензијском осигурању, затим дељењем летака о начину функционисања и користима пензијске штедње уз месечни извештај о заради, који могу да садрже мотивационе поруке и позитивне примере запослених укључених у пензијску штедњу.

Приватни пензијски фондови могу да потенцијалне чланове мотивишу кроз замишљање какав би живот волели да имају у старости, па да им кроз калкулативне процесе предложи нивое доприноса који су потребни за постизање минималног и удобног пензионисања, односно живота у пензији какав би желели, јер укључењем перспективе чланова и њиховом позитивном перцепцијом старости могу додатно да их подстакну да планирају пензијску уштеду и успоставе међусобно поверење. Млади испитаници подсећају: *Треба градити поверење у систем. Нема поверења – нема система.*

Једно је сигурно – сваки појединачни пример мотивисања ка позитивној перцепцији старости и пензијама има потенцијала да повећа поверење младих у пензијски систем. За сада испитаници овог истраживања поручују: *Размишљајте о примањима у старости. Свакоме је у старости битан неки избор прихода. Пензија је нешто основно што треба да имамо.*

Литература

- BIT (2021). *Nudging for retirement – Results from an experiment by the Behavioural Insights Team, in partnership with Scottish Widows.* Available at <https://www.bi.team/blogs/nudging-young-people-to-engage-with-pensions/> Accessed 23.7.2023.
- Čekerevac, A., Perišić, N. (2015). Evropske socijalne vrednosti – izazovi za socijalnu situaciju u Srbiji. U: I. Vujačić, N. Beljinac (ur.), *Nova Evropa i njena periferija* (str. 247–268). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Devedžić, M., Stojilković Gnjatović, J. (2015). *Demografski profil starog stanovništva Srbije.* Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://gery.gef.bg.ac.rs/handle/123456789/1149> Pristupljeno 6.7.2023.
- Dunav dobrovoljni penzijski fond (2021). *Izveštaj nezavisnog revizora članovima Dunav dobrovoljnog penzijskog fonda i akcionarima Dunav društva za upra-*

- vljanje dobrovoljnim penzijskim fondom a.d. Beograd.* Dostupno na: https://dunavpenzije.com/sites/default/files/finansijski_izvestaj_2021_fond.pdf Pristupljeno 21.6.2023.
- Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima. *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005 i 31/2011.
- Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje. *Sl. glasnik RS*, br. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 – usklađeni din. izn., 8/2013 – usklađeni din. izn., 47/2013, 108/2013, 6/2014 – usklađeni din. izn., 57/2014, 68/2014 – dr. zakon, 5/2015 – usklađeni din. izn., 112/2015, 5/2016 – usklađeni din. izn., 7/2017 – usklađeni din. izn., 113/2017, 7/2018 – usklađeni din. izn., 95/2018, 4/2019 – usklađeni din. izn., 86/2019, 5/2020 – usklađeni din. izn., 153/2020, 6/2021 – usklađeni din. izn., 44/2021, 118/2021, 10/2022 – usklađeni din. izn., 138/2022 i 6/2023 – usklađeni din. izn.).
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju. *Sl. glasnik RS*, br. 34/2003, 64/2004 – odluka USRS, 84/2004 – dr. zakon, 85/2005, 101/2005 – dr. zakon, 63/2006 – odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 – odluka US, 86/2019, 62/2021, 125/2022 i 138/2022).
- Matković, G., Stanić, K., Bajec, J., Chiappe, R., Rakić, N. (2009). *Penzijski sistem u Srbiji*. Beograd: Bearing Point.
- NBS – Narodna banka Srbije (2006). *Odluka o pravilima kontrole rizika u poslovanju društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondom i dobrovoljnog penzijskog fonda*. Beograd: Narodna banka Srbije.
- NBS – Narodna banka Srbije (2023). *Sektor dobrovoljnih penzijskih fondova u Srbiji – Izveštaj za prvo tromesečje 2023. godine*. Beograd: Sektor za nadzor nad obavljanjem delatnosti osiguranja, Odeljenje za nadzor nad delatnošću dobrovoljnih penzijskih fondova.
- PPI – Pensions Policy Institute (2016). *Engagement of young adults with pension saving*. PPI Briefing Note Number 85. Available at <https://www.pensionspolicyinstitute.org.uk/media/1354/201611-bn85-engagement-of-young-adults-with-pension-saving.pdf> Accessed 26.6.2023.
- Perišić, N. (2016). *Socijalna sigurnost – pojmovi i programi*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Pettigrew, N., Taylor, J., Simpson, C., Lancaster, J., Madden, R. (2007). *Live now, save later? Young people, saving and pensions – Research Report No 438*. Available at <http://bitly.ws/QjEz> Accessed 22.7.2023.
- Puljiz, V., Bežovan, G., Šućur, Z., Zrinščak, S. (2005). *Socijalna politika: povijest, sustavi, pojmovnik*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Radivojević, B. (2018). *Demografska analiza*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost, Univerzitet u Beogradu – Ekonomski fakultet.
- RFPIO – Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (2020). *Prihodi i primanja u okviru opšteg dela finansijskog plana u 2016, 2018. i 2019. godini – Tabelarni pregled izvršenja finansijskog plana*. Dostupno na: <http://bitly.ws/RtTS> Pristupljeno 5.8.2023.
- RFPIO – Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (2021). *Prihodi i primanja u okviru opšteg dela finansijskog plana u 2016, 2018, 2019. i 2020. godini – Tabelarni pregled izvršenja finansijskog plana*. Dostupno na: <http://bitly.ws/RtU6> Pristupljeno 5.8.2023.
- RFPIO – Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (2023). *Nove osnove osiguranja za 2023. godinu*. Dostupno na: <http://www.pio.rs/sr/vesti/nove-osnove-osigurana-za-2023-godinu> Pristupljeno 1.7.2023.
- RZS – Republički zavod za statistiku (2014). *Projekcije stanovništva Republike Srbije, 2011–2041*. Dostupno na: http://media.popis2011.stat.rs/2014/publikacije/Saopštenje%20za%20javnost_Projekcije%20stanovnistva%202011-2041.pdf Pristupljeno 7.7.2023.
- Fiskalni savet (2022). *15 godina privatnih penzijskih fondova u Srbiji: Dosadašnji razvoj i preporuke za reforme, Materijal za javnu raspravu*. Dostupno na: <https://www.fiskalnisavet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2022/FS%202022%20Privatni%20PF%20u%20Srbiji.pdf> Pristupljeno 22.6.2023.
- Foster, L. (2015). Young people and attitudes towards pension planning. *Social Policy and Society*. Available at <https://www.cambridge.org/core/journals/social-policy-and-society/article/young-people-and-attitudes-towards-pension-planning/FBCC211AE4F4766D5567908F9F3833BF> Accessed 26.6.2023.

Nevena Nesic

ATTITUDES OF YOUNG PEOPLE TOWARDS THE PENSION SYSTEM IN SERBIA

Abstract

It is impossible to adequately analyze the pension system – as part of the state's social security system – without taking into account the perspectives of citizens. In the recent past, numerous factors have adversely affected the functioning and sustainability of the pension system, leading to calls for its reform. One alternative solution to the public

pension system has been the introduction of the voluntary private one. The greatest potential for overcoming the challenges faced by decision-makers and practitioners in the field of pension policy in the wake of introduction of private pension insurance comes from the domain of emphasizing the importance of perspectives of young people who are the main stakeholders when it comes to increased investment in pension funds. At the same time, young people represent the base of the dominant social patterns of thinking and behavior in the future, which will affect the functioning of the pension system in the medium-to-long term. The focus of this paper is on the trust of young people's in relation to the pension system and voluntary private pension funds in Serbia. The research was conducted through an analysis of young people's attitudes as relevant indicators of their trust of the pension system. Within this cohort a negative perception of financial security in old age is evident, which correlates with the existence of feelings of insecurity and an insufficiently active component in terms of paying pension contributions. The research was conducted on the basis of a survey, designed to examine indicators of the cognitive, emotional and behavioral dimensions of young people's attitudes towards the pension system, with results confirming that young people's confidence is at a low level. It can be concluded that the most important components in establishing trust are information and understanding of the way in which pension funds and pension schemes function, as well as increasing the awareness of young people as to the importance of giving thought to financial security in old age in a timely manner.

Keywords: pension system, voluntary private pension contributions, young people, trust in the pension system and private funds, old age.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

616-053.9

ГЕРОНТОЛОГИЈА : часопис Геронтолошког друштва
Србије = Gerontology : review of Gerontological Society of
Serbia / главна и одговорна уредница Наталија Перишић. –
Год. 44, бр. 2 (2017) - . - Београд : Геронтолошко друштво
Србије, 2017- (Београд : Чикоја штампа). - 24 cm

Полугодишње. - Је наставак: Геронтологија (CD-ROM) = ISSN 2560-3477
ISSN 2560-5704 = Геронтологија (2017)
COBISS.SR-ID 256026124